

Italialaiset Wagner-muusikot

Teksti: Robert Storm

Vuonna 1903 Arturo Toscanini johti Milanon La Scalassa Parsifalin alkusoiton ja kolmannen näytöksen. Nimiosan lauloi Giuseppe Borgatti. Giuseppe Palantin juliste kyseisestä esityksestä.

Varhaiset Wagner-esitykset Italiassa

Wagnerin teosten esittämistä Italiassa suunniteltiin ensimmäisen kerran vuonna 1861. Kustantaja **Giovannina Lucca** arveli, että Wagnerin teoksista *Rienzi* sopisi parhaiten italialaiseen makuun. Siksi hän kävi Wagnerin luona keskustelemassa sen julkaisemisesta ja esittämisestä Italiassa. Ensimmäinen Luccan kustantama ja Italiassa esitetty Wagnerin teos oli lopulta kuitenkin *Lohengrin*, joka sai ensi-iltansa Bolognassa vuonna 1871. Kapellimestarina oli **Angelo Mariani**, jonka **Giuseppe Verdi** olisi halunnut *Aidansa* ensiesityksen kapellimestariksi. Verdi aikoi mennä katsomaan esityksen salaa. Se ei kuitenkaan onnistunut, koska hän törmäsi Bolognan rautatieasemalla Marianiin. Verdi teki esityksen aikana muistiinpanoja:

“Keskinertainen vaikutelma. Musiikki kaunista silloin, kun se on selkeää ja siinä on ajatusta. Toiminta ja teksti hitaita. Tästä seurauksena tylsistyminen. Kauniita soitinefektejä. Liikaa pidätyksiä, mikä tekee musiikista raskasta. Keskinertainen esitys. Paljon intoa, mutta ei runollisuutta tai hienostuneisuutta. Vaikeat kohdat aina surkeita.”

Esittäjien kannalta on todettava, että kyseinen esitys onnistui poikkeuksellisen huonosti. Esiintyjät olivat kuulleet Verdin olevan yleisön joukossa ja olivat tämän takia hermostuneita. Toisen näytöksen jälkeen kuului yleisöstä huuto: “Viva il Maestro Verdi!” Verdille taputettiin vartin ajan, mutta hän ei halunnut nousta esiin.

Lohengrinin ansiosta Wagnerista tehtiin Bolognan kunniakansalainen. Teatro Comunale di Bologna kunnostautui myöhemminkin Wagner-teatterina, jossa useat Wagnerin teokset saivat Italian ensi-iltansa: 1872 *Tannhäuser*, 1876 *Rienzi*, 1877 *Lentävä hollantilainen* ja 1888 *Tristan ja Isolde*. *Rienzin* esityksen Wagner oli itse katsomassa. Myös *Nibelungin sormuksen* esittämisestä oli suunnitelmia Wagnerin elinaikana. Giovannina Lucca kirjoitti vuonna 1880:

“En tähän mennessä ole julkaissut *Ringiä*, koska olen yrittänyt saada Wagnerin suostumaan sen lyhentämiseen niin, että se voitaisiin esittää yhdessä illassa, ilman että sen suureellinen luonne kuitenkaan katoaisi. Tällä hetkellä hän ei näytä innostuvan tästä ajatuksesta. Kun keskustelin siitä hänen kanssaan, hän sanoi, että ei osaa tehdä lyhennyksiä ja että minun pitäisi tehdä ne itse, jos uskon sen onnistuvan. Minun täytyy siis miettiä tätä asiaa ja ehkä tehdä lyhennykset itse. Kun vierailen jälleen Bayreuthissa, saan paremman käsityksen siitä, miten draamaa pystyttäisiin lyhentämään.”

Ringin lyhennettyä versiota ei lopulta kuitenkaan tehty. *Ring* sai Italian ensi-iltansa kiertävän seurueen esittämänä Venetsiassa huhtikuussa 1883 – kahta kuukautta sen jälkeen, kun Wagner oli kuollut siellä.

Italialaiset Wagner-laulajat

Ehkä huomattavin italialainen Wagner-tenori oli **Giuseppe Borgatti** (1871–1950), joka lauloi Siegfriedin, Logen, Walther von Stolzingin ja Parsifalin rooleja. Hän esiintyi myös Giordanon *Andrea Chénierin* nimiosassa teoksen kantaesityksessä vuonna 1896. Kolme vuotta myöhemmin hänestä tuli ensimmäinen italialainen Siegfried **Arturo Toscaninin** Teatro Comunale di Bolognassa johtamassa esityksessä. Tietyt lähteet kertovat, että hän olisi myös esiintynyt Bayreuthissa vuonna 1904. Tämä kuitenkin näyttää epätodennäköiseltä. Cosima Wagneria se tuskin olisi miellyttänyt, koska Borgattia syy-

tettiin Wagnerin musiikin italialaistamisesta. Lisäksi Borgatti lauloi aina Wagner-roolit italiaksi.

Wagnerin teokset esitettiin pitkään Italiassa ja monissa muissakin maissa italian kielellä. Erityisesti Lohengrin tuntui sopivan italialaisille laulajille. Sen nimiosaa ovat esittäneet mm. **Enrico Caruso** ja **Beniamino Gigli**. Italiankielisiä Wagner-esityksiä on julkaistu levylläkin useita: **Hermann Scherchenin** johtama *Rienzi* (pääosissa **Giuseppe di Stefano** ja **Raina Kabaivanska**), **Francesco Molinari-Pradellin** *Lentävä hollantilainen* (**Aldo Protti** ja **Dorothy Dow**), Karl Böhmin *Tannhäuser* (**Renata Tebaldi**, **Boris Christoff** ja saksaksi laulava **Hans Beirer**), **Gabriele Santinin** *Lohengrin* (**Gino Penno**, **Renata Tebaldi** ja **Giangiuseppe Guelfi**), **Lovro von Maticicin** *Mestari laulajat* (**Giuseppe Taddei**, **Boris Christoff** ja **Luigi Infantino**) ja Vittorio Guin *Parsifal* (**Africo Baldelli**, **Maria Callas**, **Boris Christoff** ja **Rolando Panerai**).

Vähitellen, 1940–60-luvuilla, Italiassakin alettiin siirtyä Wagnerin teosten esittämiseen alkukielellä. Kielen vaihtuminen aiheutti ikävä kyllä sen, että italialainen Wagner-laulu loppui lähes kokonaan tähän. Laulajia alettiin tuoda ulkomailta. Muutamat italialaisetkin laulajat ovat silti laulaneet Wagneria saksaksi. Italialainen basso **Duccio dal Monte** tekee tällä hetkellä varsin näyttävää uraa Wagner-laulajana, ja on niitä harvoja laulajia, jotka ovat esiintyneet samassa *Ringissä* sekä Wotanina ja Hagenina. Tunnetuimpiin italialaisiin bassoihin kuulunut **Cesare Siepi** (s. 1923) lauloi Gurnemanzin roolia New Yorkin Metropolitanissa 1970-luvun alussa. Häntäkin suurempi tähti, tenori **Mario del Monaco** (1915–1982) lauloi Siegmundin ja Lohengrinin rooleja Saksan maaperälläkin. Wieland Wagner pyysi häntä Bayreuthiinkin Lohengriniksi, mutta tämä esiintyminen ei toteutunut.

Arturo Toscanini Bayreuthissa

Bayreuthissa ei tähän päivään mennessä ole esiintynyt juurikaan italialaisia laulajia. Siinä mielessä onkin ehkä yllättävää, että italialaisia kapellimestareita siellä on esiintynyt peräti viisi. Heistä ilman muuta tunnetuin – ja ehkä kaikkien aikojen merkittävin italialainen Wagner-muusikko – on Arturo Toscanini (1867–1957). Kapellimestari **Fritz Busch** ehdotti Toscaninia Siegfried Wagnerille vuonna 1925. Tämä ei kuitenkaan pitänyt mahdollisena sitä, että ulkomaalaisen johtaisi Bayreuthissa. Kuultuaan Toscaninin johtamia esityksiä Siegfried Wagner alkoi kuitenkin ihailla häntä. Monet, mukaanlukien Siegfriedin siskot **Daniela Thode** ja **Eva Chamberlain** sekä kapellimestari

Siegfried Wagner ja Arturo Toscanini Bayreuthissa vuonna 1930.

Karl Muck, vastustivat kuitenkin italialaisen kapellimestarin tuomista Bayreuthiin. Muckilla tähän oli syynä myös se, että Toscanini oli tuohon aikaan maailman kuuluisin kapellimestari ja Muck itse halusi pysyä Bayreuthin suurimpana tähtikapellimestarina. Monet kiihkokansallismieliset halusivat pitää Bayreuthin täysin saksalaisena. Toisille taas Pohjois-Italiassa syntynyt Toscanini oli tarpeeksi arjalainen.

Toscanini kutsuttiin vuonna 1930 Bayreuthiin johtamaan *Tannhäuser* sekä *Tristan ja Isolde*. Mestarin omassa teatterissa johtaminen oli hänelle niin tärkeä asia, että hän kieltäytyi palkasta ja kulukorvauksista. Kuultuaan orkesteria hän kuitenkin raivostui ja leppyi vasta, kun Siegfried Wagner lupasi, että soittajat vaihdettaisiin. Toscanini tuli hyvin toimeen Siegfriedin kanssa ja ihaili tämän ohjauksia. Siegfried joutui kuitenkin selvittämään Toscaninin kiihkeän temperamentin aiheuttamia ongelmia, joita Karl Muckin alun perinkin vihamielinen suhtautuminen ei parantanut.

Siegfried Wagner kuoli kesken vuoden 1930 festivaalien. Tämän jälkeen Toscaninista tuli eräänlainen isähahmo hänen tyttärelleen Friedelindille, jota hän auttoi myöhemmin saamaan viisumin Yhdysvaltoihin. Festivaalien uudeksi johtajaksi tuli Siegfriedin leski Winifred, taiteelliseksi johtajaksi Heinz Tietjen ja musiikilliseksi johtajaksi aikakauden kuuluisin saksalainen kapellimestari Wilhelm Furtwängler. Oli sovittu, että myös Toscanini johtaisi vuoden 1931 festivaaleilla. Hänellä oli hankalat välit Furtwänglerin kanssa, eikä kumpikaan tullut toimeen Tietjenin kanssa. Winifredistä Toscanini piti, vaikka natsien vastustajana ei hyväksynytäkään tämän ystävyyttä Hitlerin kanssa. Myöhemmin Toscanini kertoi Friedelind Wagnerille olleensa rakastunut Wi-

nifrediin ja katuvaansa sitä, ettei aloittanut tämän kanssa suhdetta.

Toscaninin, Furtwänglerin ja Karl Elmendorffin oli tarkoitus vuonna 1931 johtaa Siegfried ja Cosima Wagnerin muistokonsertti, mutta Toscanini ei lopulta suostunut esiintymään siellä. Eri lähteet kertovat tähän erilaisia syitä. Joidenkin mukaan syyinä oli Toscaninin kateus, koska hänelle oli annettu johdettavaksi vain Wagnerin *Faust*-alkusoitto, kun taas Furtwängler sai johtaa konsertin päänumeron, Beethovenin *Eroica*-sinfonian. Harvey Sachs in Toscanini-elämäkerta antaa tapauksesta sekä Toscaninin ja Furtwänglerin suhteesta aivan erilaisen kuvan: Toscanini oli olkapäävaivojensa takia pyytänyt, että konsertin harjoituksiin ei päästetä katsojia. Kun hän saapui Festspielhausiin, hänelle selvisi, että talo oli myyty täyteen. Hän aloitti harjoituksen johtamisen, mutta lopetti muutaman minuutin kulluttua ja käveli ulos. Furtwängler lähti hänen peräänsä. Toscanini sanoi hänelle, että ei aio esiintyä konsertissa. Sen sijaan hän vei konsertin aikana kukkia Siegfried Wagnerin haudalle.

Vuoden 1931 festivaaleilla Toscanini johti *Parsifalin*, joka on jäänyt historiaan Bayreuthin festivalien hitaimpana. Teos kesti neljä tuntia 48 minuuttia. Vertailun vuoksi kannattaa mainita, että Bayreuthin historian nopein *Parsifal* oli **Pierre Boulezin** johtama esitys vuodelta 1970 – kolme tuntia 39 minuuttia.

Toscaninin *Parsifal* sai monilta ylistäviä arvosteluja. Hän kuitenkin ilmoitti, ettei enää palaisi Bayreuthiin. Lepytelläkseen häntä Winifred Wagner lähetti hänelle Wagnerin luonnoksen *Parsifalin* kukkaistyttyökohtauksesta. Toscanini palautti sen avaamattomana. Hän kirjoitti: “Lähden Bayreuthista inhoon tuntien. Saapuessani uskoin tulevani todelliseen pyhäkköön, mutta nyt jätän taakseen aivan tavallisen teatterin.

Vaikka Daniela Thode ja Eva Chamberlain olivat aluksi vastustaneet Toscaninin esiintymistä Bayreuthissa, Toscanini oli ystävystynyt heidän kanssaan. Vuonna 1933 hän lupasi johtaa *Nürnbergin mestarilaulajat ja Parsifalin*, kun Eva pyysi häntä tulemaan takaisin Bayreuthiin, ja Winifred matkusti tapaamaan häntä. Tuona vuonna natsit kuitenkin voittivat Saksan parlamenttivaalit. Toscanini vastusti kiihkeästi natsia ja fasisteja, ja oli joutunut Italiassa vaikeuksiin tämän takia. Winifred Wagner alkoikin epäillä, että hän ei ehkä sittenkään suostuisi enää esiintymään Bayreuthissa. Tyttärensä Friedelindin vastusteluista huolimatta Winifred pyysi Adolf Hitleriä kirjoittamaan kirjeen, jossa ilmaisee halunsa kuulla Bayreuthissa Toscaninin johtamia esityksiä ja myös tavata tämän. Toscanini vastasi kirjeeseen ensin ympäriryövästi, käyttäen englanninkielisessä kirjeessään Hitleristä nimitystä “Your excellency”. Pian hän kuitenkin kieltäytyi lopullisesti Bayreuthissa esiintymisestä. Hänen Bayreuthissa johtamia esityksiä ei ole julkaistu levyllä, tosin Karl Elmendorffin joh-

tama lyhennetty *Tannhäuser*-levytys perustuu hänen harjoittamiinsa esityksiin. Toscaninita on levyllä julkaistu useita Wagner-katkelmia sekä Salzburgin festivaaleilla äänitetty *Nürnbergin mestarilaulajat*.

Bayreuthin muut italialaiskapellimestarit

Vuonna 1939 toinen maailmansota oli juuri syttymässä. Saksan ja Italian välisen liittolaisuuden vuoksi Hitler ehdotti, että Bayreuthiin kutsuttaisiin hänen ihailemansa italialaiskapellimestari, **Victor de Sabata** (1892–1967). On epävarmaa, tiesikö Hitler de Sabatan olevan osaksi juutalaisukua. Victor de Sabata kuului Arturo Toscaninin ja Tullio Serafinin rinnalle aikansa maineikkaimpien italialaiskapellimestareiden joukkoon. Nykyään hänet tunnetaan parhaiten *Tosca*-levytyksestään, jonka pääosissa esiintyvät Maria Callas, Giuseppe di Stefano ja Tito Gobbi. Häneltä on myös levyllä Milanon La Scala:ssa esitetty *Tristan ja Isolde*, jonka Tristanina on roolia hänen johdolla Bayreuthissakin laulanut Max Lorenz. Romanianlainen kapellimestari Sergiu Celibidache kertoi piileskeleensä kesällä 1939 Bayreuthin Festspielhausin WC:ssä päästäkseen seuraamaan de Sabatan johtamia *Tristan*-harjoituksia.

Wieland Wagner ihaili italialaisia kapellimestareita ja yritti saada Bayreuthiin Carlo **Maria Giulinin** (1914–2005). Tämä ei kuitenkaan suostunut, ja seuraava Bayreuthissa esiintynyt italialainen oli vasta **Alberto Erede**, joka johti levylläkin julkaistun *Lohenginin* vuonna 1968. Erede ei ole yhtä legendaarinen kapellimestari kuin Toscanini, de Sabata ja Giulini, mutta erityisesti hänen Renata Tebaldin kanssa tekemänsä Verdi- ja Puccini-levytykset tunnetaan nykyäänkin hyvin.

Bayreuthin festivaalien pitkäaikaisin italialaiskapellimestari oli **Giuseppe Sinopoli** (1946–2001), joka johti vuosina 1985–89 *Tannhäuserin*, 1990–93 *Lentävän hollantilaisen*, 1994–99 *Parsifalin* ja 2000 *Ringin*. Hän olisi epäilemättä jatkanut myös *Ringin* johtamista seuraavinakin vuosina ellei olisi vuonna 2001 kuollut kesken johtamansa *Aida*-esityksen. Sinopolin Bayreuthissa johtama *Tannhäuser* on saatavana DVD:llä ja hän on tehnyt studiolevytykset *Tannhäuserista* ja *Lentävästä hollantilaisesta*. Hän on myös kirjoittanut kirjan *Parsifal a Venezia*.

Bayreuthiin oli kiinnitetty vuoden 2007 *Tannhäuserin* kapellimestariksi italialainen **Fabio Luisi**, joka kuitenkin peruutti esiintymisensä. Seuraava italialaiskapellimestari saatiin Bayreuthiin kuitenkin jo seuraavana vuonna, kun **Daniele Gatti** johti siellä *Parsifalin*. Tästä teoksesta hän totesi: “*Parsifal* on yksi ihmisen suurimmista aikaansaannoksista. Sen rinnalla tunnen itseni pieneksi muurahaiseksi.” Gattin johtama *Parsifal* on mahdollista kuulla Bayreuthissa myös tänä vuonna.